

Данилевич В.Ю.

*Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН
вул. Героїв Оборони, 10, Київ, email: borgoni12@gmail.com*

ВНЕСОК АБРАМА СЕМЕНОВИЧА РЕЙСЕРА У РОЗВИТОК ЦУКРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

***Анотація.** Дослідження присвячене внеску Абрама Семеновича Рейсера у розвиток науки та цукрової промисловості України. Розглядається його життєвий шлях, технологічні інновації у проектуванні цукрових заводів, а також ключові праці, що вплинули на галузь. Аналізується значення інтеграції теоретичної науки з практикою в його діяльності та вплив історичного контексту на кар'єру вченого. Спадщина А.С. Рейсера залишається актуальною для формування сучасних підходів до науково-технічного прогресу.*

***Abstract.** The study is dedicated to the contribution of Abram Semenovich Reiser to the development of science and the sugar industry in Ukraine. It examines his life path, technological innovations in the design of sugar factories, and key works that influenced the industry. The significance of integrating theoretical science with practice in his work and the impact of historical context on his career are analyzed. Reiser's legacy remains relevant for shaping modern scientific and technological progress approaches.*

***Ключові слова:** Історія науки і техніки, цукрова промисловість, науково-технічний розвиток, Абрам Семенович Рейсер*

***Keywords:** History of science and technology, sugar industry, scientific and technological development, Abram Semenovich Reiser*

Сучасний світ стикається з численними викликами – екологічними, промисловими, соціальними, вирішення яких потребує ґрунтовних наукових рішень. Україна, як частина глобального наукового простору, також шукає відповіді на ці питання, спираючись на власний інтелектуальний потенціал. Наука є ключем до подолання криз та створення стійкого майбутнього, і її поступ визначають видатні особистості. Вчені створюють технологічні рішення, і формують нові парадигми мислення та організації наукової роботи. Вивчення історичного шляху науково-технічного розвитку дозволяє не лише усвідомити внесок минулих поколінь у сучасний технологічний рівень, а й проаналізувати ключові персоналії і напрямки їхнього наукового інтересу. Однією з таких персоналій є Абрам Семенович Рейсер, чия наукова спадщина заслуговує на глибоке дослідження та висвітлення.

Абрам Семенович Рейсер народився у 1862 році в Херсоні, походив з міщанської родини. Його батько займався будівництвом, що пробудило у майбутнього вченого інтерес до технічних наук. Через особливості батькової професії сім'я переїхала до Єлисаветграду (нині Кропивницький), де у 1879 році Абрам Семенович закінчив місцеве реальне училище. Після цього, майбутній корифей вступив на хімічне відділення Петербурзького технологічного інституту, звідки був виключений у 1885 році за участь у політичному виступі. Освіту закінчив у Ризькому політехнічному інституті, отримавши кваліфікацію «інженер-технолог» (1888). Саме в Ризі почалась наукова робота майбутнього дослідника, де під керівництвом Вільгельма Оствальда ним була написана дисертаційна робота «Дія моно-хлоро-оцтової кислоти на ортотолуїдин», захистивши яку він отримав звання професора. Після завершення навчання Абрам Семенович розпочав практичну діяльність на Махаринецькому цукровому заводі Київської губернії, що належав родині Бродських [1, с. 30]. Ця родина була відома не лише своєю підприємницькою діяльністю, а й меценатством, зокрема фінансуванням створення Київського політехнічного інституту, так як Лазар Ізраїльович Бродський (1848-1904) підтримував думку про необхідність організації єдиного технічного навчального закладу для розвитку цукрової промисловості [2, с. 61]. На Махаринецькому заводі молодий спеціаліст пропрацював впродовж всієї цукрової кампанії, переходячи від однієї стадії виробництва до іншої, набуваючи безцінного досвіду. Згодом науковець зайняв посаду хіміка Райгородського цукрового заводу Київської губернії [1, с. 40], який також належав родині Бродських. Там вчений затримався ненадовго, що свідчить про те, що промисловці високо оцінили його талант і сприяли кар'єрному зростанню. У подальшому Абрам Семенович зайняв посаду віце-директора Старинського заводу Полтавської губернії [1, с. 47], який теж був частиною підприємств бізнес-імперії Бродських. Пройшовши шлях від звичайного працівника до керівника, корифей отримав не лише адміністративний і практичний досвід, а й організаційний – вчений брав активну участь у будівництві рафінадних і буряко-цукрових заводів [3].

Важливим внеском Абрама Семеновича у наукове забезпечення цукрової промисловості стало видання в 1900 році книги «Побудова цукрового заводу» [4]. У ній він детально описав проєктування, будівництво та особливості експлуатації цукрового заводу. Ця фундаментальна праця неодноразово перевидавалася, щоразу доповнюючись новими відомостями, отриманими автором у процесі його практичної та організаційної діяльності. Накопичивши таким чином значний організаційний та практичний досвід, він вирішив зосередитись на науковій роботі.

Фактором, який суттєво вплинув на життя вченого стала зміна влади, націоналізація цукрової промисловості і початок соціалістичної перебудови економіки, що привів до формування нових наукових та організаційних підходів. На фоні цього у кар'єрі вченого почався новий етап, пов'язаний із залученням до організаційної роботи в адміністративних установах цукрової промисловості. Спочатку дослідник працював у Київ-Цукрі, потім перейшов до Київського відділення Головцукру, а згодом — до Цукротресту. Цей період став для Абрама Семеновича часом зосередження на економічних аспектах цукроваріння, саме тоді учений спрямовував свої зусилля на вирішення проблем, пов'язаних із виробництвом цукру, що було важливим для розвитку галузі в тогочасних умовах. Особливо значущим досягненням означеного періоду стала співпраця з Ісаєм Борисовичем Мінцом, результатом якої у 1922 році стало видання «Інструкції для хіміків цукро-рафінадних заводів» [5] — праці, яка швидко набула визнання і стала незамінним посібником для спеціалістів у галузі цукрового виробництва. «Інструкція» слугувала настільною книгою для інженерів-технологів, що працювали на цукро-рафінадних заводах, завдяки своїй практичній цінності та чітким рекомендаціям. Okремо варто зазначити, що «Інструкція» використовувалася як навчальний посібник у цукрових технікумах, що підкреслює її значення не тільки для фахівців, що вже сформувалися, а й для підготовки молодих спеціалістів і розвитку професійної освіти в сфері цукроваріння [6]. Також, Абрам Семенович регулярно публікував власні статті, такі як «Калькуляція рафінаду» і «До питання про підняття якості», у яких особливу увагу приділяв удосконаленню виробничих процесів і підвищенню якості продукції.

Плідна діяльність вченого та його значний внесок у розвиток вітчизняної цукрової промисловості, а також тісна співпраця з науково-дослідною кафедрою сільськогосподарських виробництв КПП, зокрема з її керівником Іваном Антоновичем Кухаренком, принесли йому широке визнання. Одним із проявів визнання наукових талантів Абрама Семеновича є те, що 11 березня 1927 року, за підсумками великого засідання Укрнауки, його обрали членом-кореспондентом Укрнауки та затвердили дійсним членом нещодавно організованого Державного експериментального інституту цукрової промисловості [7]. Ця почесна відзнака відкрила нові можливості для продовження активної наукової роботи [8].

Абрам Семенович Рейсер залишив помітний слід у вітчизняній цукровій промисловості завдяки своїй плідній діяльності та значним досягненням. Внесок вченого полягав не лише у розробці нових підходів до технології виробництва цукру, а й у зміцненні зв'язків між теоретичною наукою та її практичним застосуванням. Приклад Абрама Семеновича яскраво

ілюструє, наскільки вагомим може бути внесок однієї особистості у прогрес науки та технологій. Своєю діяльністю вчений показав, як цілеспрямованість, інноваційне мислення та здатність поєднувати теорію з практикою можуть не лише вирішувати актуальні проблеми свого часу, а й закладати підґрунтя для майбутніх досягнень. Вивчення життя та роботи Абрама Семеновича Рейсера відкриває ширшу перспективу: серед інженерів і практиків є чимало блискучих учених, чиї ідеї мають глибоке теоретичне значення. Життєвий шлях корифея підкреслює важливість інтеграції наукових досліджень із виробничими процесами, особливо в технічних і прикладних сферах. Це актуально для цукрової галузі, яка вимагала не лише інновацій у технологіях, а й адаптації до місцевих умов вирощування сировини та економічних реалій. Відтак, постать Абрама Семеновича Рейсера може слугувати джерелом натхнення для реформування сучасної науки. Реформи, направлені на заохочення тіснішої співпраці між науковими установами, інженерами та виробничими підприємствами, поштовхнули б розвиток технічних дисциплін та підвищили їхню ефективність. Таким чином, спадщина Абрама Семеновича Рейсера залишається актуальною, пропонуючи уроки для побудови більш інтегрованої, практико-орієнтованої наукової системи.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Толпыгин, М. А. (Сост.). (1895). *Ежегодник по сахарной промышленности за 1893–1894* (№ 1). Киевское отделение Императорского Русского технического общества при содействии Главного управления неокладных сборов.
- [2] Янковий, В. В. (2018). *Київська політехніка: початок історії*. Київ: Видавництво «Політехніка».
- [3] Рейсер, А. С. (н.д.). Коротка автобіографія [Особиста справа А. С. Рейсер, ЦДАВО України, Ф.166, О.12, Спр.6428, Арк. 4–5]. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України.
- [4] Рейсер, А. С. (1913). *Постройка сахарного завода*. Київ: Типография Р. К. Лубковс.
- [5] Мінц, І. Б., & Рейсер, А. С. (1922). *Инструкция для химиков сахарно-рафинадных заводов*. Київ: Издание Сахаротреста.
- [6] Данилевич, В. Ю. (2024). Науковий внесок Ісає Борисовича Мінца в цукрову промисловість у першій половині ХХ століття. У *Сучасні проблеми землеробської механіки: Матеріали XXV Міжнародної наукової конференції, м. Київ, 17–19 жовтня 2024 р.* (с. 486–488). Київ.
- [7] До президії Укрнауки. (н.д.). [Особиста справа А. С. Рейсер, ЦДАВО України, Ф.166, О.12, Спр.6428, Арк. 2]. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України.
- [8] Витяг з протоколу №13, засідання великої Президії Укрнауки НКО. (н.д.). [Особиста справа А. С. Рейсер, ЦДАВО України, Ф.166, О.12, Спр.6428, Арк. 4–5]. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України.